

تقابل رژیم و مردم در نقاط حساس شهر

در خلال سال ۱۳۵۷ مردم مشهد به تدریج با قوانین حاکم بر انقلاب آشنا می شدند. آن ها از راه اعلامیه ها به ویژه اعلامیه های دست نوشته که جلوی بیوت علما و مساجد نصب می شد، در جریان راهپیمایی ها و حوادث شهر و کشور و حتی مسائل جهانی قرار می گرفتند و از آرا و نظریات گروه های اجتماعی و رهبری انقلاب با خبر می شدند و کم کم در جریان اطلاعات نظامی، چریکی و نحوه تهیه مخلوط انفجاری و ساختن کوکتل مولوتوف و نارنجک دستی و دفاع شخصی و به کارگیری اسلحه های مختلف قرار می گرفتند. بسیاری از اعلامیه ها و جزوه های خبررسانی با بهره گیری از امکانات دولتی و در محیط های اداری تکثیر می شد و شعارها با تحول نیازهای جامعه دگرگون شده و تفکرات نوین و باورها و خواسته های مردم را در خود منعکس می کرد و پلاکاردها مضامین ملی، دینی و انقلابی را به نمایش می گذاشت و از هنرها به ویژه هنرهای گرافیک و کاریکاتور برای تبلیغ علیه رژیم استفاده می شد.

در نقطه مقابل، قوای امنیتی دست اندرکار کنترل هر چه بیشتر اوضاع بودند. در طرح تأمین امنیت شهر مشهد که از سوی سرهنگ افشار گرجی طرح ریزی شده بود، نقاط شهر مشهد به حساس، مهم و خیلی مهم تقسیم شده بود. کانون های حرکت در مشهد بر اساس گزارش مأموران ویژه شهر بانی شامل موارد زیر بودند: مدرسه نواب، منزل آیت... سید عبدالله شیرازی، مسجد حاج ملاهاشم، منزل آیت... عشرت آباد و منزل عباس واعظ طبسی.^[۱۲]

- [۱] - استادیار پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی
- [۲] - بازیابی ۱۹۶/۵۱.
- [۳] - شماره ثبت ۱۹۵/۸۲.
- [۴] - بازیابی ۱۹۷/۳۴.
- [۵] - اسناد نهضت آزادی، ج ۹، دفتر اول/ ۱۶۹.
- [۶] - بنیاد شهید مشهد پرونده ۲۰۶۰/۵۷.
- [۷] - بنیاد شهید مشهد - پرونده ۳۶۹/۵۷.
- [۸] - بنیاد شهید - پرونده ۵۷/۱۹۷۳.
- [۹] - بنیاد شهید مشهد - پرونده ۵۷/۴۱.
- [۱۰] - بنیاد شهید مشهد - پرونده ۷۰۷/۵۷.
- [۱۱] - بنیاد شهید مشهد - پرونده ۴۱۳/۵۷.
- [۱۲] - بنیاد شهید مشهد - پرونده ۵۷/۱۳۲۵.
- [۱۳] - بازیابی ۱۹۷/۱۷.
- [۱۴] - بازیابی ۱۹۴/۵.

و شهدا * و مجروحین مردم بیست و هشت از ۸۰ نفر به مرغ زیر: ۱۴ نفر از مجروحین که اکثر آنها بشها دست رسیده بودند وسیله نیروهای نظامی برده شدند و حتی اوصاف شهدا را نیز به صاحبان آنها ندادند ۹۰ نفر از شهدا ۱۰۰۰ نفر و وسیله مردم جمع آوری و در تاریخ های ۱۰/۴/۵۷ ملی مراسم با شکوهی بجاگ سپرده شدند و آنها به شرح زیر است: ۱- شهید خلیل اسماعیل زاده غنبرتی ۲- شهید عباس صدیق زاده ۳- شهید محمد کریمی ۴- شهید حسن لکزانی ۵- شهید فریدون بهارلو ۶- شهید علی کبریکاری ۷- شهید سیدما دی مقدم ۸- شهید محمد رحیم زاده ۹- شهید مهدی حسین زاده

۲
دی ماه

یوم... فراموش شده

همه روزها در چهارراه شهدا جمع شده بودند، چون شروع راهپیمایی ها معمولاً از آن جا بود. ناگهان با بلندگو از سوی مأموران رژیم اعلام می شود که متفرق شوید، این جا محل تجمع نیست، اما مردم مقاومت می کنند و گوش به حرف مأموران نمی دهند. درگیری شروع شد. یک جوان که حدود ۲۰ سال داشت، از میان جمعیت پرید روی یکی از تانک ها تا با خدمه تانک صحبت کند؛ با توجه به اینکه سلاحی هم در دست نداشت، مسلسل چی تانک مقابلش که حدود بیست متری اش ایستاده بود، این جوان را با رگبار مورد اصابت گلوله قرار داد و او را به زمین غلطاند. یکی از روحانیون جلوی تانک آمد تا نسبت به عمل خونی خدمه تانک اعتراض نماید، آن روحانی را هم شهید کردند. در همین حال یک قصابی که از داخل مغازه شاهد این ماجرا بود، به شدت ناراحت شد و حالت جوان مردی اش گل کرد، کارش را دست گرفت و آمد جلوی تانک و خطاب به خدمه های تانک گفت: ای بی دین، اگر مرده هستی بیا پایین، در حالی که پیراهنش را در آورد و کارداران نیز کنار انداخت و گفت: بیا با هم تن به تن بجنگیم، او را هم با تیر زدند و نصف سرش رفت. به همین شکل درگیری شروع شد و این سه نفر از من این جور دیدم که شهید شدند.^(۳)

البته روایت رژیم پهلوی از دلایل آغاز این درگیری به گونه ای دیگر است. براساس گزارش کلانتری بخش ۳ مشهد، در ساعت ۱۴/۳۰ مورخ ۱۳۵۷/۱۰/۲ عده ای از مردم تظاهرکننده در خیابان نادری (شیرازی)، در کوچه مقابل منزل آیت... العظمی سید عبدالله شیرازی، یک سرهنگ شهر بانی را دستگیر و به داخل مغازه پارچه فروشی بردند و او را کتک زدند. در همین زمان اکیپ فرماندار نظامی منطقه، جهت دستگیری تظاهرکنندگان و نجات افسر شهر بانی به آن جا اعزام شد. سرهنگ مزبور، پس از کتک کاری آزاد می شود، ولی مردم همچنان به مقابله با نیروهای فرماندار نظامی ادامه می دهند و به طرف اتومبیل جیب و تانک ها و نفر برها با سنگ و آجر حمله ور می شوند، شیشه های اتومبیل را می شکنند و یک نفر از آن ها مجروح می گردد که فرد مجروح توسط آمبولانس به بیمارستان منتقل می شود.^(۴)

رضاسلیمان نوری - روز دوم دی ماه دوره پیمایی جداگانه در صبح و بعد از ظهر برگزار شد. در تظاهرات صبح اقشار مختلف مردم، بازاریان، دانشگاہیان و فرهنگیان به همراه روحانیت مبارز و دیگر انقلابیون از ساعت ۱۰ بامداد، در مسیر خیابان امام رضا (ع) (تهران سابق)، خیابان های جنت و امام خمینی (ره)، خسروی و خسروی نو، اقدام به راه پیمایی کردند. در این روز راهپیمایان عکس هایی از امام خمینی و دکتر شریعتی و سیدهای گل با خود حمل می کردند. آنان در پایان این راه پیمایی وارد رواق امام خمینی (صحن پهلوی سابق) شدند و به متحصنین جامعه روحانیت پیوستند. شهید حجت الاسلام والمسلمین کامیاب و شهید هاشمی نژاد در این جمع سخنرانی کردند و با فرارسیدن زمان اذان و اقامه نماز جماعت این تظاهرات به پایان رسید. شهر بانی مشهد گزارش ذیل را درباره این راه پیمایی به مرکز مخابره کرد: «تعداد ۲۰۰۰ نفر از طبقات مختلف در راه پیمایی صبح روز دوم دی ماه شرکت داشتند و سید عبدالکریم هاشمی نژاد علیه رژیم پهلوی سخنرانی نمود و پس از سخنرانی تعدادی از آن ها به طرف منزل آیت... سید عبدال... شیرازی به حرکت درآمدند.»^(۱)

البته تظاهرات اصلی و تاریخ ساز این روز در بعد از ظهر برگزار شد. شهر مشهد، عصر این روز شاهد یکی از حرکت های پر شور و هیجان انگیز انقلابی بود. طبق اسناد و خاطرات موجود، ابتدا عده ای نزدیک پانصد نفر مقابل منزل آیت... العظمی سید عبدال... شیرازی در نزدیکی چهارراه شهدا (چهارراه نادری سابق)، جمع می شوند و حسب معمول به خواندن اعلامیه و تبادل نظر می پردازند. حدود ساعت ۱۴/۳۰ بعد از ظهر مأموران فرماندار نظامی به منظور متفرق کردن جمعیت شروع به تیراندازی هوایی می کنند اما با بلند شدن این صدا، بر جمعیت مردم افزوده می شود. ارتشی ها با دیدن این صحنه بار دیگر شروع به تیراندازی می کنند که بر اثر این تیراندازی دوم عده ای از مردم مجروح و حتی کشته می شوند و همین امر باعث خشم بیشتر مردم می شود. این خشم تا آن حد بود که مردم بی سلاح مشهد از خود عکس العمل نشان دادند و به تانک ها و مأموران هجوم آوردند. طبق اظهار شهود گروهی از مردم یک نفر از نظامیان را در حین عوض کردن نوار مسلسل دستگیر و نوزد آیت... العظمی شیرازی می برند.

جعفر خورشیدی که به عنوان عکاس در این روز در محدوده تظاهرات حضور داشته است، روایت دقیقی از این واقعه ارائه داده و این گونه آن لحظات را توصیف کرده است: «مردم مثل

پی نوشت:
۱- آرشیو مرکز اسناد انقلاب اسلامی خراسان، بازیابی ۱۹۶، ص ۲۹.
۲- خاطرات آقای جعفر خورشیدی، نوار شماره دو، آرشیو مرکز اسناد انقلاب اسلامی خراسان.
۳- آرشیو مرکز اسناد انقلاب اسلامی خراسان، بازیابی ۱۹۶، ص ۴.